

מעורבותה של ארצות הברית בעימות בין ישראל והחמאס

זכי שלום / 23 ביולי, 2014

העימות המלחמתי הנוכחי בין ישראל והחמאס שזכה בישראל לכינוי מבצע צוק איתן, חשף לעיני כל את השחיקה הקשה שחלה במעמדה של ארצות הברית במזרח התיכון בשנים האחרונות ואת השפעתה של שחיקה זו על יחסיה של וושינגטון עם בנות בריתה באזור. הוא גם מעלה תהיות באשר לתקפות "היחסים המיוחדים" הקיימים בין ישראל וארצות הברית. במסגרת מאמר זה נתמקד בשתי סוגיות אלה.

השחיקה במעמדה האיזורי של ארצות הברית

בשנתיים האחרונות חלה שחיקה חמורה במעמדה של ארצות הברית באיזור, וביחסיה עם מדינות שהיו מוגדרות משך שנים כבנות ברית קרובות לה. בראשן, מצרים, סעודיה, מדינות המפרץ, ירדן וישראל. שחיקה זו באה בעיקר על רקע העובדה שהממשל האמריקני לא טרח להפגין נחישות להסיר מעליהן את האיום החמור הניצב לפתחן – התגרענותה של איראן. מדינות אלה רואות לנגד עיניהן את השחיקה המתחוללת בשנתיים האחרונות סביב נחישותה של ארצות הברית לממש את מדיניות המניעה (prevention) מאיראן להגיע ליכולת גרעינית, עליה התחייב הנשיא אובמה מספר פעמים באורח פומבי וחד משמעי.

בפועל, סירב הממשל לקבל את התיזה שהוצגה בפומבי על ידי ראש הממשלה, נתניהו, וככל הנראה מקובלת גם על מדינות אחרות באיזור הנתונות לאיום מצד איראן, ולפיה רק איום צבאי אמין מצד ארצות הברית ישכנע את איראן להפסיק את פעילותה הגרעינית. הממשל בחר ללכת בדרך של דיאלוג פייסני עם המשטר האיראני. הסכם הביניים שנחתם עם איראן נתפס בעיני בנות בריתה של ארצות הברית כנכונות מצידה של ארצות הברית לאפשר לה לשמר לעצמה מעמד של מדינת סף גרעינית. מעמד זה יאפשר לה להגיע לפריצת דרך כמדינה בעלת יכולת גרעינית בשלב שהיא תבחר לעצמה. בימים אלה ממש הודיע הממשל כי הוא מאריך את מסגרת הזמן להשגת הסדר עם איראן בארבעה חודשים. במקביל הוא הודיע כי הוא מפשיר 2.8 מליארד דולר של נכסים שהיו מוקפאים במסגרת הסנקציות נגד איראן. כל זאת, למרות שבתחילת השיחות עם איראן

הבהיר הממשל כי אם לא יושג הסדר עד למועד שנקבע (20 ביולי 2014)), הוא עשוי לפעול להחזרת משטר הסנקציות על איראן.

עתה כאשר על הפרק עומד עימות מלחמתי קשה במזרח התיכון בין ישראל והחמאס, נותרה ארצות הברית, הלכה למעשה, ללא יכולת אפקטיבית להפעיל את השפעתה להביא לסיום העימות. זהו, ככל הידוע, העימות המלחמתי הראשון, במזרח התיכון, שבו מעורבת ישראל, ואשר ארצות הברית אינה מעורבת, לפחות בשלב זה, באורח אינטנסיבי בפעילות להביא לסיומו. נסיונותיו של מזכיר המדינה קרי, ששהה בוינה במסגרת הדיאלוג עם איראן, "להשתלב" במסגרת במאמצים להשגת הפסקת אש נדחו, בנימוס, אך בתקיפות, על ידי מצרים וככל הידוע – גם על ידי ישראל.

ככל הנראה חששו המצרים כי מזכיר המדינה ינסה לקדם את התיווך של קאטר ותורכיה במשבר, מדינות התומכות בגלוי בחמאס, ונחשבות כמדינות עוינות הן למצרים והן לישראל. קרוב לוודאי שהמשטר המצרי ביקש גם להפגין את "עצמאותו" ואי תלותו במעצמות. רק בשלב מאוחר יותר התעשת הממשל האמריקאי והפנים כי בנסיבות הקיימות רק מצרים יכולה להיות גורם אפקטיבי בדרך להשגת הסדר. בעל כורחו הודיע מזכיר המדינה כי הממשל תומך עתה ביוזמה המצרית להשגת הפסקת אש במערכה. על בסיס הודעה זו מנסה מזכיר המדינה שוב לשלב את ארצות הברית בפעילות להשגת הפסקת אש. ככל שניתן להתרשם ברור לו היטב שבכל מקרה ארצות הברית תמלא כאן תפקיד משני בלבד. מצרים היא זו שתכתיב את תנאי הפסקת האש וההסדרים שיתלוו אליה.

נקודות תורפה ב"יחסים המיוחדים" בין ישראל וארצות הברית

בהתייחסויותיו הפומביות לעימות הנוכחי הפגין הממשל תמיכה מאופקת בלבד בפעולה הישראלית נגד החמאס. בנאומיו של הנשיא ושל מזכיר המדינה ב-21 ביולי וב-18 ביולי 2014 הודגש כי הממשל מכיר בזכותה של ישראל להגן על עצמה. "שום מדינה לא תוכל להסכים לכך שישוגרו טילים לתחומה ושיטרוריסטים יסתננו לתחומה דרך מנהרות." מזכיר המדינה טרח להבהיר כי הפעולה הישראלית בעזה היא "ראויה ולגיטימית" (appropriate and legitimate). עם זאת הממשל מצפה שהפעולה הישראלית נגד החמאס תתמקד באיום הרקטות והמנהרות בלבד. מעבר לכך, הממשל מודאג מאוד מן הפגיעה המתמשכת בחייהם של חפים מפשע, והוא מצפה מישראל כי תפעל לצמצום הפגיעה באזרחים בעזה.

הממשל יודע היטב שדרך הלחימה של החמאס אינה מאפשרת לישראל למעשה שלא לפגוע באוכלוסיה אזרחית אם רצונה לצאת מן העימות כשידה על העליונה. הוא גם יודע היטב שישראל אינה נזקקת להנחיות מעין אלה, שכן היא עושה ממילא כל שביכולתה, כולל סיכון חיי אזרחיה וחייליה, כדי להימנע מפגיעה מאסיבית באוכלוסיה אזרחית. מעבר לכך, הוא מודע היטב לכך שמדובר במלחמה של מדינה דמוקרטית הנחשבת כבת ברית לא רשמית של ארצות הברית מול החמאס המוגדר בארצות הברית כארגון טרור. גם העובדה שהסקרים האחרונים בארצות הברית מצביעים על תמיכה גבוהה בישראל ובפעילותה בעזה, מחייבת את הממשל להזהרות עם ישראל ופעילותה. יחד עם זאת, מבקש הממשל להציג עמדה "מאוזנת" מול העולם הערבי הנמצא במצב של רתיחה. הוא מעריך, קרוב לוודאי, כי יכולתו "להשתלב" במאמצי התיווך מותנית, במידה רבה, ביכולתו לשכנע את העולם הערבי כי הממשל אינו מעניק לישראל תמיכה גורפת בפעילותה הצבאית בעזה.

חשוב להדגיש בהקשר זה כי באחד מנאומיו טרח הנשיא ליצור קישור, ולו עקיף, בין העימות הנוכחי וכשלון תהליך השלום. הנשיא אינו אומר זאת במפורש, אך המסקנה העשויה להשתמע מדבריו היא שאילו היתה מדינת ישראל טורחת להיענות למאמצי הממשל ולתרום את חלקה לקידום הסדר ישראלי-פלסטיני, ייתכן כי העימות הנוכחי היה נמנע. לפיכך, בעקיפין, המסקנה העשויה להשתמע מדברי הנשיא היא שאלה שגורמו לכשלון תהליך השלום, וכמובן, בעיקר, ישראל, אחראים גם לעימות הנוכחי.

סיכום

ככל שניתן להתרשם, מאמציו של ממשל הנשיא אובמה להשתלב כגורם דומיננטי במאמצים להשגת הפסקת אש בין ישראל והחמאס לא צלחו עד כה. תמונת המצב הנוכחית נותנת ביטוי מוחשי לשחיקה הקשה שחלה במעמדה של ארצות הברית באיזור בשנתיים האחרונות ולהתערערות יחסיה עם מדינות שנחשבו בעבר כבנות ברית קרובות לה, ובראשן מצרים וסעודיה. העימות האחרון גם העמיד במבחן את מערכת "היחסים המיוחדים" בין ישראל וארצות הברית. לכאורה, תמונת המצב היתה אמורה להוביל לתמיכה אמריקנית גורפת בישראל. המדובר בעימות אותו יזם החמאס. זהו ארגון המוגדר בארצות הברית כארגון טרור. ארגון זה משגר לעבר ישראל ללא אבחנה טילים ורקטות במגמה מוצהרת לפגוע באוכלוסיה אזרחית. החמאס נמצא בעימות ישיר עם מצרים ועם הרשות הפלסטינית, ולמעשה אינו זוכה לתמיכה משמעותית מצד שום גורם בעולם הערבי.

למרות "תנאי פתיחה" אידיאליים אלה, ההתייחסות של הממשל כלפי ישראל והמערכה שהיא מנהלת אינה תואמת מערכת יחסים בין מדינות הקרובות ליחסים שבין בנות ברית. הממשל האמריקני מביע אמנם תמיכה רשמית, מתבקשת מאלוה, בזכותה של ישראל להגן על עצמה. עם זאת, במקביל הוא מצר את צעדיה ואת חופש התמרון שלה על ידי הדגשה שהפעילות הקרקעית מוגבלת לאיתור והרס מנהרות בלבד ופגיעה בשיגור הרקטות נגדה. במקביל, הוא מציב בפניה הלכה למעשה "תמרורי אזהרה" באשר להמשך התמיכה האמריקנית אם יסתבר כי פעילותה פוגעת באורח משמעותי באזרחים בעזה.

פרופ' זכי שלום הינו חוקר בכיר במכון בן גוריון לחקר ישראל, אוניברסיטת בן גוריון בנגב, ועמית מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS)

<http://www.near-east.co.il/%D7%9E%D7%A2%D7%95%D7%A8%D7%91%D7%95%D7%AA%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%90%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%AA-%D7%91%D7%A2%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%99%D7%9F-%D7%99%D7%A9%D7%A8/>